

УДК 811.111.378

Файнман І.Б., к.пед.н.,
викладач кафедри іноземних мов
Токарь Є.Б., к.пед.н.,
доцент кафедри іноземних мов
Муравська С.М., к.пед.н.,
доцент кафедри іноземних мов
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА КОМУНІКАЦІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В АВІАЦІЙНОМУ ВНЗ

У даній статті розглядається діалогічна взаємодія як основа комунікації між суб'єктами освітнього процесу в авіаційному ВНЗ. В процесі дослідження було встановлено, що діалог виступає методологічним принципом, методом і способом проектування і реалізації освіти, в якому посилюється роль учня як суб'єкта навчальної діяльності, спрямованої на народження нових знань та особистісне освітнє прирощення. Діалог має на меті організацію продуктивної освітньої діяльності студента та його самореалізацію у процесі діалогу.

Ключові слова: діалог, взаємодія, комунікація, продуктивна освітня діяльність, авіаційний ВНЗ.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни в розвитку суспільства, реформування освіти на демократичних засадах, перехід на особистісно орієнтоване навчання та виховання потребують упровадження в освітній процес інноваційних технологій. Усі сучасні педагогічні концепції (педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка, особистісно орієнтована педагогіка) ґрунтуються на демократичному, рівноправному і гуманному спілкуванні та формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємин у педагогічному процесі. Враховуючи принцип гуманізації освіти як один із основних серед принципів перебудови сучасної освіти в Україні, доцільно зауважити, що саме діалог має сприяти підвищенню результативності навчально-виховного процесу. В ході реформування освіти та освітнього процесу особливо актуальною є проблема діалогічної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, що зумовлює потребу у виявленні, науковій розробці та апробації ефективних способів організації взаємодії вчителя й студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії у навчально-виховному процесі досліджувалася науковцями в різних аспектах. Так, дидактичні аспекти організації діалогу в навчальному процесі відображено в дослідженнях сучасних науковців, зокрема, Л. Балакіної, Л. Даниленко, В. Дьяченка, М. Лазарева, В. Морозова, І. Риданової, С. Рябцевої, О. Савченко, Г. Селевка, В. Серікова, О. Ткаченко та ін.; характер дидактичної взаємодії між вчителем та учнем під час організації самостійної роботи досліджували А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий; педагогічну взаємодію і педагогічне спілкування як взаємодію педагога й учня розглядають О. Бодальов, І. Зимня, В. Кан-Калик, С. Кондратьєва, О. Леонтьєв. Серед сучасних психолого-педагогічних досліджень обґрунтування діалогізації навчально-виховного процесу надається у працях Ш. Амонашвілі, В. Гриньової, В. Кан-Калика, О. Кіліченко, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Т. Сущенко, та ін. Проте загальне оновлення, яке уможливило вже сьогодні вихід України на якісно інший рівень загального розвитку освіти й не стоїть осторонь проблеми суб'єкт-суб'єктних відносин між усіма учасниками навчально-виховного процесу, вимагає розробки й упровадження в освітній процес нових методів, засобів і прийомів діалогізації.

Метою статті є висвітлення сутності діалогу як педагогічної позиції й методу організації навчального процесу в авіаційному закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Як знаємо, комунікацію в широкому розумінні тлумачать як вербальний процес створення, передачі та інтерпретації інформації. Хочемо підкреслити, що значення комунікації в соціалізації та самореалізації важко недооцінити. Комунікація є універсальною умовою людського буття. По-перше, комунікація слугує каналом, по якому відбувається пізнання, по-друге, є засобом, що розвиває індивідуальність; по-третє, є способом передачі досвіду та розвитку вмінь [7, с. 24]. Так, однією з характеристик комунікації є її соціальна сутність. На думку відомого психолога А. Петровського, людина стає особистістю у процесі спілкування, а процес розвитку особистості немислимий без спілкування. У комунікативній діяльності відбувається самопізнання та самореалізація особистості. Саме спілкування є важливим засобом розвитку особистості, духовне багатство якої залежить від різноманітності міжособистісних відносин і рівня комунікативної культури [10]. Проте, оскільки вербальна комунікація в залежності від спрямування потоку мовлення може відбуватися як у монологічній, так і в діалогічній формі, вважаємо за доцільне наголосити саме на необхідності наявності в такій комунікації діалогічної взаємодії. Так, комунікація не зводиться суто до продукування мовлення, а включає як власне говоріння, так і сприймання. Традиційно, психолого-педагогічна наука наголошує на єдності трьох сторін у спілкуванні: обмін інформацією, інтеракція (взаємодія) та перцепція (взаємосприйняття).

Процес спілкування функціонує на основі певної комунікативної ситуації, тобто певного фрагменту об'єктивно існуючої соціальної реальності, системи взаємообумовлених конкретних чинників об'єктивного і суб'єктивного плану, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її поведінку в межах акту спілкування [6]. Крім того, комунікація відбувається на основі певної інформації, тобто характеризується змістовністю. Так, на основі вище зазначеного виокремлюються різні види комунікації в залежності від ситуації та змісту: особиста, побутова, професійна тощо.

Проявом професійної комунікації авіафахівців на робочому місці є ведення радіообміну. Радіообмін цивільної авіації є актом мовленнєвої взаємодії, обміном професійною інформацією між екіпажем повітряного судна та наземними диспетчерськими службами та/або іншими повітряними суднами, що здійснюється за допомогою високоякісних каналів зв'язку. Зміст такому спілкуванню задають реальні обставини у зоні УВД, що виражаються у графічній та аудіовізуальній наочній формі на екранах приборів та пультів. Таким чином, радіообмін передбачає наявність двох сторін – учасників радіообміну, якими з боку повітря виступає командир екіпажу, а з боку землі – диспетчери взаємодіючих пунктів управління повітряним рухом. Відносини між учасниками-комунікантами визначаються встановленими правилами ведення радіообміну. Серед двох комунікантів представник диспетчерської служби є головним, оскільки саме ним здійснюється передача вказівок на борт літака і ведеться контроль за рухом повітряного судна; так, комуніканти відрізняються власними функціями у діалозі. Тому, диспетчер займає дещо вищу позицію у порівнянні з екіпажем в ієрархічних зв'язках комунікантів, а комунікація будується на вертикальних відносинах [1, с. 254].

Діалог радіообміну не передбачає зорового контакту між учасниками комунікації, відповідно поруч з мовним повідомленням у ньому відсутні невербальні коди жестів, рухів та міміки. Крім того, можливі ще й радіоперешкоди, які не завжди дозволяють сприйняти інтонацію мовлення. Отже, смислове навантаження повністю лягає лише на текст і слово як його одиницю, тому останні вимагають особливої уваги. Інші ж умови, пов'язані з особливими характеристиками праці операторів особливо складних систем управління, а саме: гіподинамічним режимом діяльності, перевантаженням, великою емоційною та інформаційною напруженістю, дефіцитом часу, складністю прийняття рішень в особливих ситуаціях, теж мають значний вплив на процес перебігу радіообміну та продукування й сприйняття інформації її учасниками.

Радіообмін між диспетчером та пілотом здійснюється для того, щоб диспетчерські служби інформували екіпаж ПС про обставини в районі польоту, стан аеродрому, про радіотехнічне забезпечення польотів та посадки, екстрені випадки, а також контролювали дії ПС, а екіпаж зі свого боку інформував про виконання польотної ситуації, доповідав про стан ПС, одержав дозвіл для виконання того чи того етапу польоту [2, с. 8]. Отже, у процесі взаємодії пілот, знаходячись у повітрі, отримує інформацію про польотні обставини та умови прийому його ПС на землі, а диспетчер, перебуваючи на землі, – про те, що відбувається у повітрі на кожному конкретному ПС та про положення й стан літаків у певній повітряній зоні. На основі цього зв'язку у системі «земля»-«повітря» відбувається управління повітряним рухом та запобігання небезпечним зближенням та зіткненням ПС одне з одним і з перешкодами на аеродромі та в польоті, тобто забезпечується впорядкований та ефективний рух літаків. Ключовим же поняттям та цінністю у процесі радіообміну є безпека людей.

Відповідно до мети та завдань радіообміну між його учасниками застосовуються різні стратегії комунікативної взаємодії, а саме: інформування, запит, контроль (що реалізується в дозволі чи забороні). Відповідно, використовуються такі види мовленнєвих актів як квестиви (запити, уточнення), констативи (диспетчерські рекомендації, підтвердження прийому інформації, нерегламентовані форми), директиви (команди, розпорядження) та перформативи (доповіді про виконання), які виражаються у питальних, розповідних та спонукальних/імперативних реченнях.

Радіообмін ґрунтується на принципах стислості та лаконічності, повноти та змістовності, ясності та однозначності або унеможливлення різнотлумачень [3, с. 43]. Процедуру радіотелефонного зв'язку чітко визначено законодавством України (Правила ведення радіотелефонного зв'язку та фразеології радіообміну в повітряному просторі України) та нормативними документами ІКАО (Міжнародної організації цивільної авіації). Відповідно до перших, передача ведеться у стислій формі, звичайним розмовним тоном з використанням стандартної фразеології, під час здійснення радіопередачі повинно забезпечуватися чітке та задовільне приймання повідомлень. Для досягнення цієї мети екіпаж ПС, орган УПР або інший відповідний наземний персонал повинні: 1) вимовляти кожне слово виразно та зрозуміло; 2) дотримуватися такої швидкості мовлення, яка б не перевищувала 100 слів за хвилину. Якщо повідомлення, що передається на борт ПС, потребує запису, швидкість мовлення потрібно знизити для того, щоб таке повідомлення можна було записати; 3) зберігати гучність мовлення на постійному рівні; 4) знати техніку користування мікрофоном, особливо стосовно витримування постійної відстані до мікрофона, якщо не використовується модулятор з постійним рівнем; 5) під час передачі довгих повідомлень необхідно робити короткі зупинки для того, щоб переконатися, що частота, на якій ведеться передача, не зайнята, та надати змогу оператору станції, що приймає такі повідомлення, в разі потреби, зробити запит на повторення неприйнятих частин повідомлення.

Відповідно до вище зазначеного і будуватиметься вербальна взаємодія пілота та диспетчера. Комунікативна ситуація, зумовлена чинниками безпеки польоту та відсутністю загроз для життя і здоров'я людей, віддзеркалюється у стандартному радіообміні. Комунікативна ситуація, зумовлена виникненням непередбачуваних ситуацій польоту, веде до нестандартного радіообміну [1]. Таким чином, радіообмін ЦА передбачає наявність текстів стандартних переговорів, які характеризуються заданістю тематики (необхідні етапи польоту та обов'язкові сходинки радіообміну), особливою побудовою мовленнєвих форм згідно з правилами та стандартною фразеологією, та текстів, що відображають нестандартні ситуації ведення радіообміну [1].

Для текстів стандартних переговорів характерним є процес редукації, який змушує слухача відновити усе повідомлення. Передається лише логіко-семантична частина повідомлення, а аспектно-темпоральні дані можуть бути відновлені пілотом за допомогою екстралінгвістичних знань про ситуацію. Тобто, такі упущення направлені на зменшення

морфологічних та синтаксичних характеристик, концентруючи увагу лише на значенні. Так, характерним є вживання обмеженого вокабуляру, переважно термінів та професійних понять, спрощена граматики, прості та еліптичні речення, чіткий порядок слів, повтори.

В умовах нестандартного радіообміну, коли стандартної фразеології не вистачає, значної ролі набуває природна мова, яка заповнює прогалини у комунікації. Проте, навіть у цьому випадку лексика обмежується ситуацією, а реєстр визначається соціальним статусом пілота та диспетчера. Тому у нестандартних ситуаціях радіообмін передбачає вибіркоче використання природної мови.

Отже, можна зробити висновок про те, що комунікативна діяльність під час виконання типового професійного завдання ведення радіообміну має низку специфічних рис та особливостей, які пов'язано як з мовними, так і екстралінгвістичними факторами перебігу цього процесу, і тому вимагає від авіадиспетчерів спеціально сформованих у процесі їхньої підготовки знань, навичок та вмінь.

Проте, якщо діалогічна природа самого радіообміну є неминуче зрозумілою та невіддільною, то освітній процес підготовки до таких актів мовленнєвої взаємодії часто нелогічно та необґрунтовано позбавлений такої характеристики як діалогічність взаємодії між суб'єктами. Слід наголосити, що педагогічний процес за своєю суттю є також актом обміну інформацією, однак ми наголошуємо на необхідності вибудови такого обміну саме на основі діалогу та рівноправності його суб'єктів.

Важливим у підготовці майбутніх фахівців авіаційної галузі є те, що освітній процес має так би мовити подвійну комунікативність. Комунікація стосується одночасно як організаційної, так і змістовної сторони освітнього процесу, тобто розуміється як власне взаємодія викладача та студента в організації навчального процесу, так і спеціально організована професійна комунікація в режимі студент-студент, викладач-студент, студент-викладач, та яка часто виявляється у штучних фрагментах ведення радіообміну. Комунікація під час підготовки майбутніх авіаційних фахівців може відбуватися як рідною, так і іноземною мовою, та сприятиме формуванню готовності курсантів до самореалізації у професійній сфері.

Слід підкреслити, що у наявній на сьогодні організації освітнього процесу, зокрема і у підготовці майбутніх авіаторів, у якості способу обміну інформацією часто використовується одностороння форма комунікації. Так, надається перевага інформативній стороні навчання та недооцінюється процесуальна, що сприяє засвоєнню студентами готових знань і нездатності самостійного їх здобуття та оперативного використання [9]. Такий монологізм перешкоджає індивідуалізації навчання, урахуванню особистісного начала студента та його самореалізації, він не відповідає комунікативній складовій сучасного життя. Ми вважаємо, що одностороння комунікація виправдана лише у разі відсутності або нестачі інформації, неможливості отримання її іншим способом, а на сьогодні у більшості випадків це є не так.

Таким чином, ефективнішою буде форма багатосторонньої комунікації, за якої можлива активність кожного суб'єкта освітнього процесу, відсутність явних заходів управління і контролю з боку педагога, зростання кількості комунікативних актів між самими студентами. Взаємодія ж студента з іншими суб'єктами освітнього середовища є важливою умовою самореалізації особистості студента: «лише через відносини з іншими індивідуальність формується та вільно само реалізується» [4, с. 107]. Ключовою одиницею взаємодії суб'єктів освіти є діалог. Діалог виступає методологічним принципом, методом і способом проектування і реалізації освіти, в якому посилюється роль учня як суб'єкта навчальної діяльності, спрямованої на народження нових знань та особистісне освітнє прирощення. Діалог має на меті організацію продуктивної освітньої діяльності студента та його самореалізацію у процесі діалогу.

Традиційно, навіть за наявності певного діалогу в освітньому процесі, він застосовується у ракурсі «викладач-студент», коли студент слідує за логікою вчителя і запропонованою йому формою розгортання цього діалогу. В нашому ж випадку, наголошуємо на необхідності діалогічної взаємодії усіх учасників освітнього процесу як у

режимі «викладач-студент», так і режимі «студент-студент» та «студент-викладач», за якої не просто допускається висловлювання з боку студента, а йому притаманна ініціатива у пізнанні нового та активна суб'єктна позиція. Наявність такого діалогу має особливе значення у розвитку процесів мислення, усвідомленні самоцінності власної особистості, розвитку здібностей самостійного руху до мети. Все це сприяє формуванню готовності до самореалізації у професійній сфері.

У діалогічному спілкуванні зникають суворо закріплені соціальні ролі «викладача» і «студента» [8], тобто стверджується особистісна рівність, відбувається центрація на потребах усіх суб'єктів освітнього процесу, спостерігається відсутність емоційної напруги.

Діалогічна структура освітньої комунікації розширює спектр пізнавальних та професійних мотивів студента. Урахування його суб'єктності в освітній комунікації та надання йому можливості провадити активний вплив на перебіг навчального процесу посилює у студента інтерес до професії, відбувається емоційне та ціннісне наближення до неї, набуваються можливості вияву себе у ній та розвивається потреба професійного зростання. Включення студента в освітню комунікацію сприяє розвитку здатності особистості мобілізувати себе, цілеспрямовано та активно використовувати свої можливості для розв'язання завдань, тобто проводити саморегуляцію. Крім того, сутнісною складовою розвинутого діалогічного спілкування та міжособистісного сприйняття, яка дозволяє розуміння іншої особистості та усвідомлення того, як вона сама сприймається іншим партнером по комунікації, є рефлексія [5, с. 88]. Таким чином, в процесі діалогічного спілкування за рахунок рефлексивних процесів відбувається сприймання студентом себе через інших та інших крізь призму себе. Рефлексивні ж дії є однією з передумов формування готовності до професійної самореалізації.

Не менш значущим є те, що в освітньому процесі, який є відкритим для студентів у комунікативному плані, процес засвоєння ЗУН студентами є більш продуктивним. Кожен учасник комунікації має можливість, зустрічаючись, зіштовхуючись з позицією інших учасників, просуватися у процесі конструювання власного професійного знання.

Висновки. Діалог сприяє вираженню творчої активності студента, оскільки він дозволяє усвідомити свою значущість, зняти напруженість та невпевненість за рахунок посилення інтересу до навчального процесу. Така творча активність дозволяє взаємопов'язати різнопредметні фактори, цілісно сприймати ряд взаємопов'язаних навчальних проблем, діставати з пам'яті необхідну в даний момент інформацію, а отже, і отримувати ґрунтовніші знання та покращувати процес здобуття готовності до професійної самореалізації.

Список використаних джерел

1. Акімова О. В. Типология дискурса в профессиональной коммуникации / О. В. Акімова, М. И. Солнышкина // Актуальные проблемы теории коммуникации. – СПб. : Изд-во СПбГПУ, 2004. – С. 253–270.
2. Ковтун О. В. Сутність професійно-мовленнєвої діяльності авіаційних операторів / О. В. Ковтун // Гуманізація навчально-виховного процесу: науково-методичний збірник. – Слов'янськ, 2010. – Випуск LI. – С. 3–14.
3. Корчемный П. А. Психология летного обучения / Корчемный П. А. – М. : Воениздат, 1986. – 136 с.
4. Лекторский В. А. Субъект. Объект. Познание / Лекторский В. А. – М. : Наука, 1980. – 357 с.
5. Морозова М. А. Формирование готовности студентов к самореализации в образовательном процессе вуза : дисс. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Морозова Марина Александровна. – Ульяновск, 2009. – 210 с.
6. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иностранному языку / Пассов Е. И. – М. : Русский язык, 1977. – 241 с.

7. Пронина О. П. Формирование диалогового мышления в профессиональном общении курсантов военного вуза: дисс... канд. пед. наук : 13.00.08 / Пронина Ольга Павловна. – Краснодар, 2005. – 160 с.
8. Сенько Ю. В. Учебный процесс: сотворчество педагога и учащегося / Ю. В. Сенько // Педагогика, 1997. – № 3. – С. 40–45.
9. Тарнавская Т. В. Методы обучения будущих авиадиспетчеров профессиональному английскому языку / Т. В. Тарнавская // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" : Філософія. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. – К. : НТУУ, 2007. – Вип. 2 (20). – С.134–138.
10. Шиянов Е. Н. Идея гуманитаризации образования в контексте отечественных теорий личности / Е. Н. Шиянов, И. Б. Котова. – Ростов-н/Д : РИО АО "Цветная печать", 1995. – 314 с.

References

1. Akimova, O. V., Solnyshkina, M. I. (2004). Tipologiya diskursa v professionalnoy kommunikatsii [Typology of discourse in professional communication]. In Aktualnyie problemyi teorii kommunikatsii (Actual problems of the theory of communication) (pp. 253–270). St.Petersburg: SPbGPU. [in Russian].
2. Kovtun, O. V. (2010). Sutnist profesiino-movlennievoi diialnosti aviatsiinykh operatoriv [The meaning of professional speaking activity of aircraft operators]. Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu. Naukovo-metodychnyi zbirnyk (Humanization of educational process. Collection of scientific papers), vol. LI, 3–14. [in Ukrainian].
3. Korchemnyy, P. A. (1986). Psihologiya letnogo obucheniya [Psychology of flight training]. Moscow: Voienizdat. [in Russian].
4. Lektorskiy, V. A. (1980). Sub'ekt. Ob'ekt. Poznanie [Subject. Object. Cognition]. Moscow: Nauka. [in Russian].
5. Morozova, M. A. (2009). Formirovanie gotovnosti studentov k samorealizatsii v obrazovatelnom protsesse vuza [Formation of students' readiness for self-realization in educational process of higher educational establishment]. (Dissertatsiia... kand. ped. nauk, Ulyanovskiy gosudarstvennyy universitet, Ulyanovsk, Russia). [in Russian].
6. Passov, E. I. (1971). Osnovyi kommunikativnoy metodiki obucheniya inostrannomu yazyku [The basics of communicative methodology of teaching a foreign language]. Moscow: Russkiy yazyk. [in Russian].
7. Pronina, O. P. (2005). Formirovaniie dialohovoho myshleniia v professionalnom obshchenii kursantov voennogo vuza [Training military college cadets' dialogical thinking in professional communication]. (Dissertatsiia... kand. ped. nauk, Krasnodarskiy gosudarstvennyy universitet kultury i iskusstv, Krasnodar, Russia). [in Russian].
8. Senko, Yu. V. (1997). Uchebnyi protsess: sotvorchestvo pedahoha i uchashchehosia [Education process: co-creative activity of a teacher and a student]. Pedahohika (Pedagogy), 3, 40–45.
9. Tarnavskaia, T. V. (2007). Metody obucheniia budushchih aviadispatcherov professionalnomu angliiskomu yazyku (Methods of teaching professional English to future air traffic controllers) Visnyk Natsionalnogo tekhnichnoho universytetu Ukrayiny "Kyyivskiy politekhnichnyy instytut": Filozofiiia. Psykholoogia. Pedahohika: Zb.nauk. prats [National technical university of Ukraine". Kyiv politechnical institute" bulletin: Philosophy. Psychology. Pedagogy. Coll. Scient. Papers], 2(20), 134–138. [in Ukrainian].
10. Shyianov, Ye. N. & Kotova, I. B. (1995). Ideia humanitarizatsii obrazovaniia v kontekst eotechestvennykh teorii lichnosti [Idea of education humanitarization in the context of domestic personality theories]. Rostov-n/D: RIO AO "Tsvetnaya Pechat". [in Russian].

Fainman I.B. Candidate of Pedagogical Sciences, teacher of the Department of Foreign Languages of Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University;

Tokar Y.B. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University;

Muravska S.M. Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Kirovohrad Flight Academy of the National Aviation University.

Dialogic interaction as basics of communication between individuals of educational process in aviation higher educational establishments.

Abstract

The given article is devoted to the problem of dialogic interaction as basics of communication between individuals of educational process in aviation higher educational establishments.

It is a well-known fact that communication can be interpreted as creation, transmission and interpretation of information. The demonstration of professional communication of aviation specialists at their working places is conducting radiotelephony communication. It can be viewed as a kind of interaction, exchange of professional information between a crew of an aircraft and an air traffic controller and other ground services.

According to the objective and tasks of radiotelephony communication between its participants the following strategies of communicative interaction are to be used: informing, inquiry, monitoring.

In the cases of emergency situations when the knowledge of standard radiotelephony communication is not enough, the natural language is of great importance because it fills the gaps in communication. But even in this case vocabulary is limited by the situation and register is identified by pilot and air traffic controller's social status. Because of this fact, in emergency situations radiotelephony communication foresees selective usage of the natural language.

The dialogue stimulates the students' creative activity as it allows to understand them their significance, to decrease tension and uncertainty by means of increasing interest in educational process. Such creative activity gives an opportunity to connect different subject factors, have perceptual unity of the number of interconnected educational problems, get from the memory necessary at this particular moment information and also get deeper knowledge and improve the process of self-readiness for professional realization.

Key words: dialogue, interaction, communication, productive educational activity, aviation higher educational establishment.

Стаття надійшла до редакції: 17.08.2017 р.